PIRKANMAAN KÄRÄJÄOIKEUS | LAUSUNTO | PIRKO/2948/2023
Antero Nuotto | 10.11.2023
laamanni

LAKIVALIOKUNNALLE

Asia: Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi tuomioistuimien turvatarkastuksista annetun lain muuttamisesta

Viite: Lakivaliokunta/HE 63/2023 vp/Lausuntopyyntö

Kuten hallituksen esityksessä todetaan, apulaisoikeuskansleri kiinnitti vuonna 2016 kanteluratkaisussaan huomiota siihen, että turvatarkastuksista tuomioistuimissa annetussa laissa ei ole otettu huomioon sitä mahdollisuutta, että tuomioistuimen käyttämässä rakennuksessa saattaa sijaita muita oikeushallinnon viranomaisia. Mainitun ratkaisun mukaan muiden viranomaisten asiakkaiden turvatarkastamista yhteisellä sisäänkäynnillä ei voida pitää oikeudellisesti tyydyttävänä, vaikka turvatarkastus ei objektiivisesti arvioiden aiheuttaisikaan sen kohteeksi joutuvalle vähäistä suurempaa haittaa. Kanteluratkaisun antamisen aikaan oikeusministeriössä oli meneillään lainsäädäntöhanke (OM 14/31/2014), jonka tarkoituksena oli laajentaa turvatarkastuksia koskeva laki koskemaan kaikkia oikeushallinnon viranomaisia. Lainsäädäntöhanke keskeytyi valmisteluvaiheessa eikä se johtanut lainsäädäntömuutoksiin. Tämäkin hanke johtui aikanaan siitä, että puutteeseen oli kiinnitetty huomiota.

Voidaan olettaa, että lainsäädäntöhanke keskeytyi lähes kymmeneksi vuodeksi siitä syystä, että oli vaikeaa löytää perusteita fyysisen koskemattomuuden suojan loukkaamiseksi ilman, että toisella puolella olisi toista perusoikeutta, joka kollisiotilanteessa olisi peruste vähäiseen toisen perusoikeuden loukkaamiseen.

Hallituksen esityksessä kerrotaan, että lakiin olisi sen voimassaoloaikana tehty useampia teknisiä muutoksia, joista viimeisin liittyi suullisen todistelun tallentamista ja vastaanottamista koskevan lainsäädännön uudistamiseen. Kyse ei kuitenkaan ollut mikään tekninen muutos, kuten annetaan ymmärtää, vaan tuolloin lakiin lisättiin täysin uusi ja lain alkuperäisestä tarkoituksesta täysin poikkeavaa suojeluobjekti: yksityisyyden suoja. Ei siis mikään oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin turvaamiseen tähtäävä peruste. Muutoksessa yksityisyyden suojaamiseksi säädettiin oikeus ottaa pois tallennusvälineet, kuten matkapuhelin, tai kannettava tietokone. Tuolla lainmuutoksella tuomioistuinten turvatarkastuslain peruste hämärtyi ilman suhteellisuusperiaatteen riittävää huomioon ottamista. Mahdollisuus siihen, että jopa oikeudenmukainen oikeudenkäynti voisi vaarantua, lisääntyi. Jos asianajajalta otettaisiin kannettava tietokone pois sillä perusteella, että olisi vaara, että hän tallentaa videokuulemisen ja levittää sitä sosiaalisessa mediassa tai, että asianosaiselta otettaisiin pois matkapuhelin samalla perusteella, ei tunnu suhteelliselta tavoiteltavaan hyvään nähden. Se muistuttaa ennemminkin hypoteettista ennakkosensuuria kuin oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin turvaamista. (Viimeaikainen keskustelu kännyköiden pois ottamisesta on todettu myös koulumaailmassa hankalaksi ja lähes perusoikeuksiin kajoamiseksi.) Turvatarkastaja ei työssään voi tehdä arvioita mahdollisesta luvattomasta tallentamisesta ja tallenteen julkaisuhalukkuudesta. Itse asiassa oikeudenkäynnin julkisuuden turvaamiseksi turvatarkastajan ei tulisi kysellä kuka tulija on ja millä asialla hän on. Esimerkiksi yleisöksi pitäisi voida tulla anonyymisti.

Videotallenteen katsomiseen käytävä dialogi ja oikeus keskustellaan käräjäoikeuden virkamiehen kanssa, ei turvatarkastajan.

Kun turvatarkastuksista tuomioistuimissa annettua lakia 90-luvun lopulla valmisteltiin, kiinnitettiin tarkasti huomiota siihen, että lain perusteena oli turvata oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä. Tämä suojeluobjekti on edelleen hyvin tärkeässä roolissa jo oikeusvaltioajattelunkin kannalta. Oikeudenmukainen oikeudenkäynti sisältää, muiden hyvien lisäksi, ajatuksen siitä, että asiakkaiden ja yleisön tulee voida ilman pelkoa ja omaisuutensa turmeltumista asioida tuomioistuimessa. Heidän tulee voida saapua tuomioistuimeen turvallisin mielin, olivat he sitten missä ominaisuudessa tahansa, kantajina, vastaajina, syytettyinä, asianomistajina tai vaikkapa yleisönä. Heidän tulee voida saapua oikeustalolle tarvittaessa anonyymisti. Turvatarkastuksilla pyritään osaltaan turvaamaan oikeudenmukainen oikeudenkäynti. Tuomioistuimen turvatarkastuksilla ei lain mukaan suojella jotakin oikeudenkäynnin ulkopuolella tapahtuvaa mahdollista oikeuden loukkaamista esimerkiksi ulosottovirastossa tai syyttäjän tiloissa.

Perustuslakivaliokunta lausui lain säätämisen yhteydessä (PeVL 2/1999), että oikeudenkäynnin julkisuus turvataan hallitusmuodon 16 §:n 2 momentin mukaan lailla. Henkilön poistaminen tuomioistuimen tiloista merkitsee myös tämän perusoikeuden rajoittamista. Tällainen seuraus aiheutuu kuitenkin vain turvatarkastustoimenpiteestä kieltäytymisestä. Tällä tavoin syntyvä rajoitus oikeudenkäynnin julkisuuteen on suhteellisen vähäinen ja johtuu asianomaisen omasta käyttäytymisestä. Rajoituksen taustalla on lisäksi erityisen painava peruste eikä rajoitus ole valtiosääntöoikeudellisesti merkityksellinen.

Nyt ehdotetussa 6 §:ssä poistamista voimakeinoin lavennetaan ilman, että ehdotuksen perusteluissa olisi esitetty toisessa vaakakupissa olevaa perustuslakivaliokunnankin edellyttämää erityisen painavaa perustetta, esimerkiksi hallitusmuodossa ollutta tai ihmisoikeussopimuksessa olevaa oikeudenkäynnin julkisuutta. Ehdotuksen mukaan uniformuun puettu virkamies voisi jatkossa poistaa voimakeinoin talosta sellaisen ulosoton asiakkaan, joka ei suostu turvatarkastukseen.

Kuten hallituksen esityksen sivulta 5 ilmenee otsikon 2.2 alta, yhtenä keskeisenä tarkoituksena lain muutokselle on, että oikeushallinto voisi toteuttaa omaansa ja valtion toimitilastrategiaa, jossa useita toimijoita niputetaan yhteen. Eduskunnan apulaisoikeusasiamies on kuitenkin valtion toimitilastrategiaa koskeneessa kannanotossaan EOAK/4542/2021 todennut, ettei tuomioistuinten tulisi kuulua lainkaan toimitilastrategiaan. Hän on pitänyt vallan kolmijaon kannalta ongelmallisena, jos valtioneuvoston periaatepäätöksellä puututaan tuomioistuinten tosiasiallisiin toimintamahdollisuuksiin. Tuomioistuinten riippumattomuus edellyttää, että tuomioistuimet myös näyttävät riippumattomilta. Näin on todettu useissa valtion kiinteistö- tai toimitilastrategiaa koskevissa lausunnoissa. Hallituksen esityksen perusteluissa on kerrottu, että viidessä tuomioistuimessa on sisäänkäynti myös toiselle toimijalle. Pirkanmaan käräjäoikeus on useasti ilmaissut pitävänsä tätä asiaintilaa ongelmallisena. Sen toivomuksia muutoksesta ei ole kuultu. Kuten hallituksen esityksestä ilmenee, esitysluonnoksesta pyydettiin lausuntoa vain sellaisilta tahoilta, joilla oli myötämielinen asenne muutokseen. Hallituksen esityksessä todetaan tosin, että lausuntopyyntö oli avoin. Tuomioistuinvirasto ja Oulun käräjäoikeus, joilta lausuntoa pyydettiin, perustelivat lausuntoaan toimitilastrategiaa myötäilevillä kannanotoilla omista lähtökohdistaan. Kumpikaan niistä ei paneutunut perustuslaillisiin kysymyksiin. Näin tekivät myös muut lausunnonantajat, yhteensä 6.

Hallituksen esityksessä on perusteltu syyttäjälaitoksen asiakkaiden turvatarkastusta pelkästään sillä, että asiakkaita on vähän.

Lisäperusteluna on jäsentelemättä kerrottu, että turvatarkastuksilla on merkittävä järjestyshäiriöitä ennalta ehkäisevä vaikutus.

Ehdotuksen mukaiset turvatarkastustoimenpiteet kohdistuisivat suurimmalta osin Ulosottolaitoksen asiakkaisiin. Perustelua ulosottolaitoksen asiakkaiden tarkastukselle ei ole lainkaan.

Esityksestä puuttuu pätevä arvio siitä, miksi koskemattomuuteen liittyviä perusoikeuksia voidaan loukata, toki vähäisessä määrin. Loukkaamiseen ei suhteellisuusperiaatteen kannalta riittäne perusteeksi se, että valtion toimitilakonseptia on halvempi noudattaa tai, että turvatarkastus on helpompi järjestää, kun kaikki tarkastetaan tai, että toisessa virastossa asiakkaita on vähän ja toisessa paljon.

Ilmeisesti suojeluobjektina ei voida pitää syyttäjälaitoksen tai ulosottolaitoksen henkilökuntaa tai asiakkaita, koska turvatarkastuksia ei ole ajateltu tehtäväksi ja sallituksi niissä syyttäjän tai ulosoton toimipisteissä, joihin ei ole pääsyä tuomioistuimen oven kautta. Siihen nähden perustelut sivulla 11, joissa todetaan, että julkisen vallan velvollisuus on huolehtia perustuslain 7 § 1 momentissa perusoikeutena suojatun henkilökohtaisen turvallisuuden toteutumista ovat harhaanjohtavat. Lainsäädäntöä ei pitäisi perustella seikoilla, joita ei ole tarkoituskaan korjata lainsäädännöllä. Muualla, kuin tuomioistuinten yhteydessä sijaitsevat ulosoton tai syyttäjänasiakkaat tai henkilöstö jäisivät edelleen suojaamatta. Suhteellisuusperuste on ontuva.

Mikäli halutaan käyttää perusteena perustuslain 7 §:n 1 momentin perusoikeuksien suojaa koskevia säännöksiä, voitaisiin hyvin yrittää perustella ja säätää laki turvatarkastuksista syyttäjälaitoksessa tai ulosottolaitoksessa tai vaikka turvatarkastuksista kaikissa julkista valtaa käyttävissä laitoksissa. Mikäli sanottu 7 § 1 momentti riittää perusteeksi, olisi laki helppo laatia.

Hallituksen esityksessä viitataan myös perustuslakivaliokunnan kantaan. Tältä osin voidaan esimerkiksi ottaa PeVM 3/2008, joka koskee Eduskunnan turvatarkastuksia. Perustusvaliokunta on mietinnössään todennut: Perustuslain 2 §:n 3 momentin mukaan julkisen vallankäytön tulee perustua lakiin. Kun ehdotetut toimivaltuudet merkitsevät puuttumista perusoikeuksiin, kuten perustuslain 7 §:n mukaiseen henkilökohtaiseen koskemattomuuteen, perustuslain 10 §:n turvaamaan yksityiselämän suojaan sekä luottamuksellisen viestin suojaan, edellyttää tämä, että asiasta on säädettävä laissa (**HE 309/1993 vp**, s. 29/II ja **PeVM 25/1994 vp**, s. 5/I). Perustuslakivaliokunnan arvion mukaan lakialoitteen mukaiselle sääntelylle on **hyväksyttävä peruste**, ja säännökset täyttävät lailla säätämisen vaatimuksen.

Perusteena lakialoitteelle oli siis**:** Eduskunnan asema ylimpänä valtioelimenä sekä toiminnan erityisluonne puoltavat erillisen lain säätämistä eduskunnan turvatoimista. Talo on eräiltä osin yleisölle avoin, ja eduskunnassa vierailee kymmeniä vierasryhmiä sekä lukuisia muita eduskunnan ulkopuolisia henkilöitä. Täysistunto- ja valiokuntatyön turvaaminen edellyttää varautumista ja toimintavalmiutta ilman mitään konkreettista uhkaa.

Tällä tavoin perusteltuna henkilökohtaiseen koskemattomuuteen puuttuminen on tasapainoista, suhteellisuusperiaatetta noudattavaa ja hyväksyttävää. Ei tuotakaan lakia perusteltu tilastrategialla tai helppoudella hoitaa.

Hallituksen esitys kaipaisi siten joko uutta näkemystä, joka pohjautuisi julkisen vallan käytön asettamaan velvoitteeseen tai muuten kestävämpiä perusteluja sille, miksi perusoikeuksia voidaan loukata ilman, että toisessa vaakakupissa olisi tärkeä perusoikeus, jota pitää turvata tässä kollisiotilanteessa.

Laki turvatarkastuksista tuomioistuimissa on aikanaan säädetty tasapainoisena ja suhteellisuusperiaatteen mukaisena, kun sen tavoitteena on ollut oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin turvaaminen. Se on täyttänyt hallitusmuodon (6 § 1 ja 3mom, 16 § 2mom), ja ihmisoikeussopimuksen (6 art.) vaatimukset. Se on vuosien varrella ajanut erittäin hyvin tarkoituksensa sekä täyttänyt tehtävänsä. Lakia on hallituksen esityksen mukaan useaan kertaan täydennetty. Nämä pienet muutokset ovat johtaneet siihen, että lain alkuperäinen tarkoitus on vaarassa hämärtyä. Nyt hallituksen esityksenä esitetty muutosehdotus olisi haluttaessa voitu hyvin tehdä edellisen muutoksen yhteydessä viime vuonna. Kun tässä edellisessä muutoksessa uudeksi tavoitteeksi asetettiin yksityisyyden suojan turvaaminen, ja annettiin oikeus ottaa pois edellä mainitut tallennusvälineet, olisi samalla voitu esittää muiden virastojen asiakkaiden tarkastamista. Olihan hanke siitä

ollut vireillä jo vuodesta 2014 ja todistelun videotallennusta koskevat lakimuutokset eivät olleet kiireellisiä, voimaantulokin on edelleen auki. Lainsäädäntö näin tehtynä on tilkkutäkkimäistä ja se sen vuoksi hämärryttää edelleen kokonaisuuden ja samalla ne perusteet, miksi henkilökohtaista koskemattomuutta voidaan loukata. Hallituksen esitys tulisi hylätä.

Antero Nuotto

Allekirjoittaja Antero Nuotto
DN: cn=Antero Nuotto, c=FI, o=Pirkanmaan käräjäoikeus, email=antero.nuotto@oikeus.fi
Päivämäärä: 2023.11.10 13:22:29 +02'00'

Laamanni

Antero Nuotto